

AVAZ OTAR (1884-1919)

Feridun TEKİN*

Özet

“Nevayi’nin kurucusu olduğu Çağatay edebî dili geleneği, yaklaşık beş asır çeşitli sanatçılar tarafından güçlü bir şekilde devam ettirilmiştir. Bu edebî geleneğin önemli temsilcilerinin yetişmiş olduğu muhitlerden biri de Hive (Harez̄m) olmuştur. Munis, Agehi ve Beyani gibi çok güçlü sanatçılar bu sahanın çok önemli temsilcilerinden ilk akla gelenlerdir. Harez̄m sahasında sözü edilen bu sanatçıların takipçilerinden biri de XIX. asrın sonları ve XX. asrın başlarında eserler vermiş olan Avaz Otar’dır. Klasik Çağatay Edebiyatı geleneğini devam ettirmekle birlikte Avaz Otar, birtakım yeni yönelişleri de şiir sahasına getirmiştir. Yaratmış olduğu eserlerindeki mazmun zenginliği, o zamana kadar edebiyata konu edilmeyen düşünceleri, yeni edebî akımlar ve yeni şiir formları çerçevesinde ortaya koymuş olduğu eserleri ile dikkat çekici bir şahsiyettir.

Bu çalışmada Avaz Otar’ın hayatı, sanatı ve edebî faaliyeti çeşitli yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eski Özbek edebî dili dönemi ile günümüz Özbek edebî dilinin geçiş döneminde eserler veren Avaz Otar’ın sanatı, bu açıdan değerlendirildiğinde daha da ilgi çekici hâle gelmektedir.

Anahtar kelimeler: Avaz Otar, sanatı, eserleri, Hive (Harez̄m) sahası edebiyatı.

* Yrd. Doç. Dr., Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçe ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi.

The Title of Article: “Avaz Otar (1884-1919)”

Abstract

Formal literary Chagatay language was established by Nevai, he was strongly followed on various artists for approximately 5 centuries. One of the main followers of this tradition is Khiva (Kharezm) who was raised by other main strong followers. First that comes to mind are great artists like Munis Agehi and Beyani, were the great followers.

In The field of “Kharezm” one of the important name’s can be mentioned as Avaz Otar who gave important work between XIX and XX centuries. He followed Chagatay literary tradition but also he created some of the new thoughts for poetry which has not been done before.

In this article Avaz Otar’s life and his work will be held and the transition between old and new Uzbek literary language will be shown according to his aspect.

Key words: Avaz Otar, literary work, arts, khiva (kharezm), field literature.

Giriş

Hive, yaklaşık üç yüz yıl varlığını devam ettirmiş Uluğ Türkistan Hanlıklarından biridir. Bu hanlığın sınırlarını oluşturan topraklar çok eski medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Cihan medeniyetinin gelişmesinde bu topraklar önemli roller oynamıştır. Bilimin bir çok disiplininin temeli bu coğrafyada şekillenmiştir. “*Bu aziz zeminde bilim dünyasının büyük simaları Ebu Abdullah El Harezmi, Muhammed Musa El Harezmi, Ma’mun Akademisini yöneten Biruni, ve Zamaşeri gibi alimler, şairler, tarihçiler ve edipler yetişmişlerdir.*” (Tekin 2002: 634)

Hive Hanlığı sınırları içinde başlangıçtan beri sanat ve edebî faaliyetler her zaman üst seviyede olmuştur. Birçok siyasi çalkantı ve olumsuzluklara rağmen XX. yüzyılın başlarına kadar Klasik Çağatay Edebiyatı geleneği sağlam bir şekilde devam ettirilmiştir. Tarih yazıcılığı, tercümanlık ve divan teşkil etme işi her zaman yüksek seviyelerdeydi. Büyük deha Nevayi'nin sanat geleneğini devam ettiren güçlü sanatçıların birçoğu Hive Hanlığı'nda toplanmışlardı. Munis, Agehi, Beyani ve Kamil Harezmi¹ gibi sanatçılar bunlardan bazılarıdır. XIX. asrın sonlarında bu geleneği devam ettiren sanatçılardan biri de Avaz Otar'dır.

Avaz Otar’ın Hayatı ve Edebî Faaliyeti

Avaz Otar, 1884 yılının Ağustos ayında Hive’de dünyaya gelmiştir. Babası, sanat ve edebiyata olan ilgisi nedeniyle zamanında oldukça tanınmış

¹ Geniş bilgi için bkz. Tekin, Feridun, “Muhammed Rıza Agehi ve “Ta’vizü’l-âşkın” Divanı” Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 12/2, Güz/2 Yıl: 2001, s. 799-806., Münirov, K., Munis, Agehiy ve Beyaniyning Tarihii Eserleri, Özbekistan SSR Fenler Akademiyası Neşriyatı, Taşkent, 1960.

bir kişidir. “Berberlik yapması sebebiyle halk arasında “Usta Otar” unvanı ile anılmakta ve zamanının önde gelen sanatçı ve ilim adamlarıyla yakın ilişkiler kurmaktaydı. Onun evinde çoğunlukla Agehi, Kamil Harezmi, Mutrib Haneharabi, Beyani, ve başka şairlerin iştirakiyle edebî sohbetler yapılırdı. Bu toplantılara tabii ki genç Avaz da iştirak etmekteydi.” (Kerimov 1987: 257) Bu edebî sohbetler daha o yaşlarda Avaz Otar’ın takip edeceği yolu büyük ölçüde belirlemişti. Onun edebiyata olan ilgisi çocuk denebilecek yaşlarda başlamıştı. Avaz Otar’ın medrese eğitimi aldığı yıllarda edebiyata olan ilgisi daha da artmıştı. “Avaz’ın edebiyata olan hevesi çok erken yaşlarda başlayıp, medresede okuduğu yıllarda şark edebiyatının seçkin temsilcilerinden Hafız Şirazi, Abdurahman Cami, Lütfi ve Alişir Nevayiler’in eserleri ile yakından tanıştı ve onlara özenip aşk şiirleri yazmaya başladı.” (Maneviyat Yulduzları 1999: 368)

On dört yaşında şiirler yazmaya başlayan Avaz Otar, on sekiz yaşına geldiğinde halk arasında artık tanınır olmuştu. Onun lirik şiirleri, sazende ve hanendeler tarafından bestelenip söylenmeye başlandı. Şairin bu ünü, Hive Hanı sarayına kadar ulaştı. Bu dönemde Hive Hanlığı siyasi ve ekonomik yönden birçok olumsuzlukları yaşasa da tahta bulunan II. Muhammed Rahim Han sarayda edebî faaliyetleri sürdürmekte ve aynı zamanda “Firuz” mahlasıyla şiirler de yazmaktaydı. Sanatsever Muhammed Rahim, Avaz Otar’ı sarayına davet etti. Artık şair, Han meclislerine iştirak ediyordu. Bu sebeple, şairin ilk dönem mahsulleri şekil ve içerik açısından diğer saray şairlerinde olduğu gibi, özellikle kaside ve methiye türünde idi. Bu dönem çok uzun sürmedi. Şair, zamanla sarayın dış dünyadan farklı, saray yaşantısının kendine has özellikleri olduğunu, bu ortamda yaratılan eserlerin sanat için sanat yapma endişesi ile ortaya konulduğunu, saray edebiyatının seçkin bir zümreye hitap ettiğine inanmaya başladı. Şair, bu durumdan rahatsız oluyordu. Çünkü sözünü ettiğimiz bu dönemlerde Hive halkı büyük sıkıntılar çekmekteydi. Hanlığın sosyal, siyasi ve ekonomik yapısı oldukça bozulmuştu. Bu ağır şartlar altındaki insanların acısını şair derinden hissetmekteydi. Avaz Otar’ın doğal olarak başka kaynaklara yönelmesi gerekiyordu. “Bu kaynak Munis, Agehi ve Kamil Harezmi’lerin yaratmış olduğu yeni edebî akımlardı. Bundan başka klasik şark edebiyatı, halk edebiyatı mahsulleri ve sonuçta dünya edebiyatı da şairin yaratıcılığının yükselmesinde önemli bir rol oynadı.” (Kerimov 1987: 258)

Yaşanılan çağın gereği olarak ortaya çıkan birtakım olgular, bu coğrafyada yaşayan Türk halklarının sosyal ve kültürel dokusunda değişimlere yol açmaktaydı. Bu durum, çok tabii olarak sanatçıları da etkilemişti. Başka sanatçılarda olduğu gibi Avaz Otar’ın da hayata bakış açısında ve ruh dünyasında değişimler olmuştu. Bu dönemde eski gelenekten farklı yenilikçi ve insan kavramını ön plana çıkartan, özgürlükçü olarak nitelendirebileceğimiz şairler yetişmeye başladı. İşte bunlardan biri de Avaz Otar’dı.

Avaz Otar, o devirde hiç alışılmadık bir biçimde, samimi olmayan din adamlarının riyakârlıklarını, yeteneksiz yöneticileri, gözünü para, mal mülk hırsı bürümüş insanları acımasızca eleştirdi. İnsanlardaki adalet duygusunun dejenere oluşunu, rüşveti, halkın çektiği sıkıntıları hiç çekinmeden şiirlerine konu etti. Böyle bir yaklaşım, yönetenler açısından oldukça can sıkıcıydı. Şairin bu yaklaşımı, yönetim katında şaire karşı olumsuz düşüncelerin oluşmasına neden oldu. Bu sebeple hanlık yönetimine yakın kişiler şairi mercek altına almışlar ve onu dinsizlikle suçlamışlardı. Muhammed Rahim Han'a yakın bu kişiler, onun şiirlerini Han'a göstererek şairin çeşitli sıkıntılar çekmesine sebep olmuşlardı. Delirdiği söylenip kısa süre ile tımarhaneye bile kapatıldı. Hatta 1909'da kısa süreyle hapishaneye de konuldu.

Bütün bu yapılan baskılar Avaz Otar'ı yolundan döndüremedi ve şair inandığı doğrular konusunda kesinlikle taviz vermedi. Zamandaşı şair ve ilim adamları ile ilişkilerini sürdürdü. Devrin yenilikleri ve fikir hareketleri ile yakından ilgilendi. Rusça, Türkçe ve Tatarca yayımlanan matbuatı takip etti. Yazmış olduğu şiirlerini gazete ve dergilerde yayınlattı. Bu şiirler, şairin yenilikçi ve insan perspektifli bir şair sıfatıyla anılmasına sebep oldu. "*Avaz Otar, "Mekteb", "Fidaiy Halkım" gibi yenilikçi ruhtaki şiirleri ile birlikte, "Ulemalerge", "Sipahiylerge", "Şeyh", "Pare ister" gibi keskin tenkid-satirik eserleri de yarattı.*" (Kerimov 1987: 259)

Hive Hanı II. Muhammed Rahim ve ondan sonra tahta çıkan Esfendiyar Han'ın şaire karşı takınmış oldukları tavırlar, onun olumsuz şartlar içinde bir hayat geçirmesine sebep oldu. Bu ağır şartlar altında yaşamak şairi verem hastalığının pençesine düşürdü ve 1919 yılında otuz beş yaşında hayata gözlerini yumdu.

Avaz Otar'ın Eserleri

Avaz Otar, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren eserler vermeye başlamıştır. Hayatı çok kısa olsa da üretken ve iz bırakan bir şair olmuştur. Burada Avaz Otar'ın eserler verdiği devir hakkında da söz açmamız gerekmektedir. Özbek edebî dili ile ilgili yapılan tasniflerde şairin eserler verdiği dönem; Çağdaş Özbek Edebî Dili Devri, XX. asrın başından 1950'ye kadar olan dönem, XIX. asrın II. yarısından Bolşevik inkılabına kadar olan devir, millî dil unsurlarının ortaya çıkışı, şekillenışı ve gelişimi devrindeki Özbek edebî dili (XIX. asrın II. yarısından günümüze kadar olan), yeni Özbek edebî dili, XIX. asrın II. yarısından XX. asrın 1920'lere kadar olan Özbek edebî dili şeklinde tasnif edilmektedir.² Bu devir, birçok bakımdan geleneksel edebî anlayışın değiştiği bir dönemdir.

² Geniş bilgi için bakınız: Aliyev, A., Sadıkov, K., Özbek Edebîy Tili Tarihiden, "Özbekistan", Taşkent, 1994, s. 14-17.; Tursunov, U., Orınbayev, B., Aliyev, A., Özbek Edebîy Tili Tarihiy, "Oqıtuvçı", Taşkent, 1995, 26-30.; Abdurahmanov, G., Memecanov, S., Özbek Tili ve Edebîyatı, "Oqıtuvçı", Taşkent, 1995, s. 10-23.; Muhtarov, A., Sanakulov, U., Özbek Edebîy Tili Tarihiy, "Oqıtuvçı", Taşkent, s. 21-26.

Şimdi taassubu, cehaleti, islamı inkar edip halkı soyanları, özellikle çarlık müstemlekecilerinin zulmünü tenkit etme, eleştiri altına alma güçleniyordu. Bu sebeple hicivcilik yüksek bir seviyeye çıktı. Aynı zamanda edebî türlerin yeni sayfaları açılıp yeni türler zenginleşti. Mukimi ve Zevki'nin tenkitleri, Furkat'ın lirizmi, Avaz'ın güçlü toplumsal şiirleri, nesir ve dramalarında takip ettiği metotlar Özbek edebiyatının vakıa ve insanı edebî yönden tahlil etme yeteneğini genişletip onu demokratik bir yönelişe sokup realist bir edebiyata dönüştürdü. Bunda Özbek edebiyatının Rus, Azerbaycan, Türk, Tatar ve Tacik edebiyatları ile birlikte gelişen ilişkisi de büyük bir öneme sahip oldu. Sonuçta Özbek edebiyatında "ceditçilik" akımı ortaya çıktı ve bu akım önce ıslahatçılıktan başlamış olsa da 1917 yılına gelindiğinde toplumu, sistemi, değiştirme boyutuna ulaştı. (Abdurahmanov vd 1995: 129)

XIX. asrın ikinci yarısından itibaren Batı'da ve Doğu'da ortaya çıkan ekonomik-sosyal ve kültürel değişimler çeşitli yollar ile Uluğ Türkistan coğrafyasına ulaşmaya başlamıştı. Rusya'nın bu dönemdeki yayılmacı politikası Türk hanlıklarını da kapsamaktaydı. Değişen sosyal, kültürel ve ekonomik şartlar yeni bir toplum yapısının oluşmasına yol açmaktaydı. Toplum hayatındaki bu değişimler edebî sahada da eskinin değişmesiyle kendisini göstermeye başlamıştı. Bir yenileşme hareketi toplum hayatının her katmanında artık vardı. "XIX. asrın sonu ve XX. asrın başında Türk medeniyeti bir çok yetenekli alim, seyyah, şair, pedagog ve gazetecileri yetiştirdi. Onlar, halkımız kültürünün gelişmesine çok büyük katkılarda bulundular. Bu dönemde Ahmed Daniş, Berdak, Firuz, Mukimi, Furkat, Zevki, Beyani ve Avaz Otar gibi alim ve şairler kendi devirlerinin önemli meselelerini ortaya koydular ve halkı ilim, fen ve eğitimi sahiplenmeye teşvik ettiler." (Maneviyat Yılduzları 1999: 321-322)

Böyle bir iklimde yetişen şair, klasik şiirin gazel, muhammes, mesnevi, müstezat, rubai vb. nazım türleri ile ilgi çekici eserler yaratmıştır. Yazmış olduğu şiirlerini bir divanda toplamıştır. Şair, divanına "Saadetü'l-ikbal"³ adını vermiştir. Bunun yanında bu dönemde Harezm'de tertip edilen mecmuaların hepsinde Avaz Otar'ın şiirlerinden örnekler yer almaktaydı. Burada belirtmeliyiz ki bu edebî mirasın büyük bir kısmı gazellerden ibaret lirik şiirlerdir. Yalnız Avaz Otar bu gazellerinde sadece "aşk" konusuyla kendini sınırlandırmamıştır. Onlara yeni bir bakış açısı, farklı bir mazmun anlayışı getirmiştir. Bu şiirlerin içinde dikkat çekici ölçüde "sakiname" türünde şiirler mevcuttur. Bu türde yazmış olduğu şiirler 328 mısradan ibarettir.

Şairin 1914 yılından sonra yazmış olduğu şiirlerinin bir kısmı da o devirde yayınlanan "Ayna", "Vakt", "Molla Nasriddin" gibi süreli yayınlarda neşredilmiştir. Özellikle onun toplumsal ve siyasi karakterdeki şiirleri 1920

³ Bu divanın el yazma iki nüshası Özbekistan Fenler Akademiyası, Ebu Reyhan Biruniy Namidegi Şarkşunaslik İnstitütü'nün el yazmaları bölümünde 942, 3451 numaralar ile saklanmaktadır.

yılından sonra çıkmaya başlayan “İnkilab Kuyası”, “Harezmi Haberleri” gazetelerinde yayınlanmıştır.

Avaz Otar Sanatının Gelişme Safhaları

Genç yaşta şiirler yazmaya başlayan Avaz Otar, uzun bir ömür sürmese de bütün şairlerde olduğu gibi onun da sanat hayatının belli başlı dönemleri mevcuttur. Başlangıçta “aşk” konulu şiirler yazdı, fakat bunlar çok fazla değildir. Yaklaşık yirmi yıl şiirle uğraşan şairin eserlerinde mazmun ve bedii yönlerden çeşitli özellikler mevcut olup, bu eserlerde onun sanatsal gelişimini takip etmek mümkündür.

Avaz Otar’ın sanat hayatının gelişme safhalarını kronolojik olarak tam anlamıyla ortaya koymak kolay değildir. Çünkü onun divanında yer alan şiirlerin kesin olarak hangi tarihte yazıldıkları belli değildir. Fakat 1914’ten sonra yazmış olduğu şiirlerin süreli yayınlarda neşredilmiş olması şairin sanatsal gelişimini ortaya koymamızda bize yardımcı olmaktadır. Buna göre şairin sanatsal gelişimini üç devreye ayırmamız mümkündür:

1. Avaz Otar’ın sanat hayatının ilk devri. Bu devir XIX. asrın sonlarından 1905 yılına kadar olan süreyi kapsamaktadır. Bu dönemi “çiraklık dönemi” diye nitelendirmemiz mümkündür ve şairin saray edebiyatının etkisinde kaldığı zamanlardır.

2. 1905’ten 1914 yılına kadar olan devir. Bu dönemde şair klasik şiir türlerinde çok güzel eserler vermiştir. Yenilikçi yönelişleri söz konusudur.

3. 1914’ten ölümüne kadar olan devir. Bu dönem şairin çok güçlü şiirler yazdığı dönem olup, yenilikçi ve hürriyetçi düşünceleri eserlerinde ön plana çıkartmıştır.

Avaz Otar Sanatının İlk Devri

Avaz Otar’ın edebî faaliyetinin ilk devrinin özelliklerini anlayabilmek, onun yetiştiği edebî muhitin özelliklerini bilmekten geçer. Bu muhit, o dönemde çok güçlü bir edebî geleneğine sahip olan Harezmi’dir. Munis, Agehi ve Beyani gibi güçlü sanatçıların sohbetlerinde bulunmuş, onlardan ilham almış bir şairin, bu şairlerin takipçisi olmasından daha doğal bir şey olamazdı. On dört yaşından itibaren şiirler yazmaya başlayan Avaz Otar, klasik şiirin güçlü bir temsilcisi olma yolundadır. Bu sebeptendir ki Firuz mahlasıyla şiirler yazan II. Muhammed Rahim, onu sarayına davet etmiş ve sohbetlerinde ona da yer vermişti. Bu iklimin şair üzerinde yaratmış olduğu etki hiç şüphesiz onun, sanatının ilk dönemindeki şiirlerinde saray edebiyatının etkisinde kalmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda ilk şiirleri, klasik şiirin temel özelliği olan “aşk ve güzellik” üzerine yazılmış lirik şiirlerdi. “*Sonuç olarak Avaz Otar başlangıçta saray edebiyatının ruhu ve temasına uygun “aşk ve güzellik” şiirleri yazma ile meşgul oldu. Bu şiirlerde mazmundan çok söz oyunları önemsenmiş ve şiir adeta şekle kurban edilmiştir.*” (Kerimov 1987: 261)

Avaz Otar'ın divanında yer alan bazı şiiirler yukarıda bahsedilen özelliklere sahiptir. "Eyleme" redifli gazel bunun güzel bir örneğidir.

Ey perîveş bî-vefâlığ eyleme	<i>Ey güzel (sevgili), vefasızlık eyleme</i>
Kim köp imdi pür-cefâlığ eyleme	<i>Ki çok şimdi, fazla cefa eyleme</i>
Ey ki istersen tarâbnı dehr arâ	<i>Ey ki istersen neşeyi âlem içinde</i>
Işq arâ bî-dest-pâlığ eyleme	<i>Aşk içinde elsiz ayaksız eyleme</i>
Âqil irseng asl-ı ışk içre kirib	<i>Akıllı isen gerçek aşk içine girip</i>
Nâtuvân u bî-nevâlığ eyleme	<i>Güçsüz ve çaresizlik eyleme</i>
Ger murâdıng yetmes irse yârğa	<i>Eğer muradın ulaşmazsa yare</i>
Ġayr kuyıda ġedâlığ eyleme	<i>Yabancılar köyünde dilencilik eyleme</i>
Kim tariq-i faqr arâ sâlik iseng	<i>Ki fakirlik yolunda yolcu isen</i>
Hüsrev-i kişver-güşâlığ eyleme	<i>Memleket bahşeden hükümdarlık eyleme</i>
Ey Avaz bolsang ġarib ü nâtuvân	<i>Ey Avaz, olsan garip ve yoksul</i>
Hân u bayğa âşnâlığ eyleme	<i>Han ve baya aşinalık eyleme</i>

Tamamen klasik şiiirin sınırları içerisinde yazılmış olan bu gazel, Avaz Otar'ın ilk eserleri arasında yer almaktadır. Yani şair geleneğe sıkı sıkıya bağlıdır. Fakat onun bu noktada kalması mümkün değildi. Yetenekli şair, hayatın bütün yönlerini gözlemleyip, izlenimlerini zenginleştirdi. Bu sebeple onun şiiiri ve hayat bakış açısı zamanla değişip gelişmeye başladı.

1905'ten 1914 Yılına Kadar Olan Devir

Bu dönem, şairin oldukça üretken olduğu bir dönemdir. O, şiiirlerinin büyük bir bölümünü bu dönemde yazmıştır. Avaz Otar, bu dönemde artık "çiraklık" aşamasını geçmiş "usta" bir şair olma yolundadır. Şiiirlerindeki mazmunların zenginliği, kullanmış olduğu nazım türlerinin çeşitliliği bunun en somut delilidir. Şairin daha önce kaleme almış olduğu şiiirlerde olduğu gibi bu dönemde de "aşk ve güzellik" temasını geniş olarak kullanmıştır. Bu tema aracılığı ile muhabbet, sadakat, samimiyet ve vefalı olma gibi insani özellikler şair tarafından çok etkileyici bir şekilde ifade edilmiştir.

Avaz Otar'ın sanat gücü, şiiirlerindeki mazmun örgüsünün yanında kullanmış olduğu nazım türleri ile de kendisini hissettirmektedir. O, klasik şiiirin neredeyse bütün formlarında şiiirler yazmış ve bedii-stilistik açıdan yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Aruzun türlü kalıplarını maharetle kullanmış,

kafiye örgüsü ve redif oluşturmadaki ustalığı ile şiirindeki lirizmi oldukça yüksek bir seviyeye çıkartmıştır.

Avaz Otar'ın bu dönemde yaratıcılığının üst seviyeye çıkmasının en önemli göstergelerinden biri de Nevayi, Lütfi, Fuzuli, Munis ve Agehi gibi şairlerin gazellerine muhammesler bağlamasıdır. Nevayi'nin

Közing ne belâ qara bolubdur Göziin ne kara bela olmuştur
Kim cânğa qara belâ bolubdur Ki cana kara bela olmuştur
beyti ile başlayan gazeline bağlamış olduğu muhammes bunun en güzel örneğidir:

Dil ışqingge mübtelâ bolubdur Gönül, aşkına müptela olmuştur
Hem resm-i vefâ anga bolubdur Hem vefa resmi ona olmuştur
Âyin-i cefâ sanga bolubdur Cefa ayini sana olmuştur
Közing ne belâ qara bolubdur Göziin ne kara bela olmuştur
Kim cânğa kara belâ bolubdur Ki cana kara bela olmuştur

Külbe qılay ul senem likâdin Baraka yapacak o sanem çehreden
Könglin üzib ehl-i bî-nevâdın Gönlinü ayırıp yoksul ehlinden
İşqı arâ zâr u mübtelâdın Aşkı içinde zar u müpteladan
Bigâne bolubdur âşnâdın Bigâne olmuştur aşınadan
Bigânege âşnâ bolubdur Bigâneye aşına olmuştur

Bolsa netang ehl-i dehr qurbân Olsa şaşılmaz insanlar kurban
Kim leb anga misl-i günçe handân Ki leb ona eş, gonca misali gülen
Ârız dâğı hem çü mâh-i tâbân Yanağının izi de parlayan ay
İşq içre aning fidâsı her cân Aşk içinde ona feda her can
Her cân ki sanga fidâ bolubdur Her can ki sana feda olmuştur

Hicrân arâ çekse köp cefânı Hicran içinde çekse birçok cefayı
Demey ki cefâ tümen belânı Demez ki cefa, on binlerce belayı
Fâş eyleban âyin-i vefânı Faş eyleyip vefa ayinini
Bâqî tapar ul ki boldı fânî Beka bulur o ki oldu fani
Rehrevge fenâ beqâ bolubdur Yolcuya fani, baki olmuştur

Dildüz besi rivâyet-i işq Kalbe batan fazla aşk rivayeti
Cânsüz Avaznı hikâyet-i işq Canı yanmış Avaz'ın aşk hikâyesi
Bu nev durur hikâyet-i işq Bu türlüdür aşk hikâyesi
Tâ tüzdi Nevâiy âyet-i işq Ta düzdü Nevayi aşk ayeti
İşq ehli anga nevâ bolubdur Aşk ehli ona neva olmuştur

Avaz Otar'ın şiiirlerinin içinde kıta ve rubailerin ayrı bir yeri vardır. Bu türlerin temalarında aşk-güzellik, ahlaki ve felsefi konuları işleminin yanında sosyal motifler ve satirik unsurları da konu etmiştir. Burada belirtmeliyiz ki sosyal motifler ve hicvi unsurlar sadece kıta ve rubailerde yer almaz. Avaz Otar'ın diğer şiiirlerinde de bu mazmunlar sıklıkla kullanılmıştır.

Bu rubai ve kıtalarda sahte din ehilleri, riyakâr zahit ve şeyhlerin çok acımasızca tenkit edilmeleri oldukça fazla yer tutmaktadır:

Mescidge kirib subh u şām ey zāhid	<i>Mescide girip sabah akşam ey zahit</i>
Hāsıl sanga irmes irse kām ey zāhid	<i>Sonuç sana ulaşmazsa arzu ey zahit</i>
Deyr içre kirgil hemişe ihlās ile	<i>Meyhaneye gir her zaman ihlas ile</i>
Rind ehli bile içkeli cām ey zāhid	<i>Rind ehli ile içerek şarap ey zahit</i>

Bu rubaide şair, iki yüzlü, samimi olmayan, din aracılığı ile menfaat sağlayan ve bunu kendisine meslek edinen kişilerle âdeta alay etmektedir.

Yamanlarning yamanı andaq âdemdür cihan içre
Yıraq olğusı tā olğünçe insāf u diyanetdin
Alıb mazlumlar mālını yüz ming zulm u kin birle
Qılur bî-hān u mān havf etmeyin yevm-i qiyāmetdin

*Kötülerin kötüsü insandır cihan içinde
Uzak olacak ta ölene kadar insaf ve diyanetten
Alıp mazlumlar malını yüz bin zulüm ve kin ile
Kılar evsiz barksız korkmayıp kıyamet gününden*

Yukarıdaki mısralarda da şairin yaşadığı dönemdeki sosyal hayatı ilgilendiren konular irdelenmektedir. Avaz Otar'ın kıtaları içinde “felāni” sözü ile başlayanı oldukça ilgi çekicidir. Bu parçalar dört ve altı mısradan oluşmaktadır. Toplum hayatını ilgilendiren sosyal motifli düşünceler, şiiir sanatının bütün incelikleri kullanılarak satirik bir ruhla ortaya konulmuştur. Örneğin bu şiiirdeki kıtaların birinde şair, âdeta zahitlerin ipliğini pazara çıkartmaktadır:

Felāni zāhid-i hudbîn ki hudbînlik qılur zāhir
Özini ehl-i taqvā pişvāsıdın hisāb eyleb
Qılur va'z-i nasihāt kündüz olsa ehl-i ālemğa
Seherler tāat-i hak ornığa nuş-i şarāb eyleb

*Filancı bencil zahit ki bencillik eder belli
Kendini takva ehlinin rehberinden hesap edip
Eder nasihat vaazı gündüz olunca insanlara
Sabahlara kadar ibadet yerine şarap içip*

Bu şiirin başka bir kıtasında ise varlıklı insanların ve onların hayata bakış açıları, hâl ve davranışları hicvedilmiştir:

Felān bāzilğa bolsun barça dūšnām üzre dūšnām
Ki faqr ehliğa cevr eyleb ğaniylerğa qılır i'nām
Tena'um ehliğa ni'met qoyub aç ehliğa bermes
Hoş irdi tapsa andağ elni umr-i müddet-i itmām

*Filan bağışlayıcıya olsun bütün sövme üzerine sövme
Ki fakir ehline cefa eyleyip zenginlere verir nimet
Müreffehlere nimet verip açlara vermez
Hoş idi bulsa böyle yurdu, ömrünü tamam etmeye*

Yine bu şiirde şair, toplumun bazı sosyal katmanlarını ve özellikle iktidar sahiplerini yani tahta bulunan hanları da tenkit etmekten geri durmamıştır:

Felāni gerçi köp ālî nesebdür *Filancı gerçi çok yüce soyludur*
Veli n ādān u cāhil bî-edebdür *Lakin bilgisiz ve cahil, edepsizdir*
Edebdür izdiyad-i baht u izzet *Edeptir baht ve izzetin artması*
Anga bu vechdin mehr-i laqabdur *Ona bu yüzden lakabın mührüdür*

Avaz Otar, yaşadığı toplumun hayatındaki olgulardan asla kopuk olmamıştır. Halkın sevincini, neşesini, üzüntü ve kederlerini, umutlarını paylaşmış ve gelecekte de umudunu kesmemiştir. Aşağıdaki mısralar da bu duygularının dışı vurumudur:

Sipāhi pāre ister *Sipahi para ister*
Molla icāre ister *Molla kira ister*
Bîçāre çāre ister *Biçare çare ister*
Bir çāre zamān bar mu *Bir çare (için) zaman var mı*

1914'ten Ölümüne (1920) Kadar Olan Devir

Avaz Otar'ın bu dönemde yazmış olduğu şiirlerde 1914'ten sonra meydana gelen siyasi ve tarihî olaylar ve bu olayların şair üzerinde yaratmış olduğu etkilerin izleri oldukça fazladır. Bu dönemde onun şiirlerinde yeni motifler ortaya çıktı. Özellikle halkçılık, hürriyet ve eğitim hayatı ile ilgili düşünceler ön planda yer almaya başladı. Zamanının süreli yayınlarında neşredilen birçok şiiri bu konularla ilgiliydi. Bu şiirler, Özbek edebiyatında 1905'ten sonra ortaya çıkan yeni şiir anlayışını daha da zenginleştirdi.

Avaz Otar'ın şiirlerinde eğitimin toplum hayatındaki önemini anlatan pedagojik-didaktik içerikli olanlar çok önemli bir yere sahiptir. Şair, toplumun eğitimi ve gelişmesi için birçok şiir kaleme aldı. Bunlar içinde "Til", "Fidaiy Halkım", "Mekteb" ve "Tapar Eken Kaçan" adlı şiirleri öne çıkanlarıdır. Bu şiirlerin yanında şair, birçok kıta ve rubailerinde de bu konuları işlemiştir.

Sözünü ettiğimiz şiirlerin içinde “Til” adlı olanının ayrı bir önemi vardır. Şiir şu şekildedir:

Her tilni bilüv imdi ben-i ādeme cāndur
Her dili bilmek şimdi insana candır

Til vāsita-i rābita-i ālemyandur
Dil, âlemin ilişki vasıtasıdır

Gayri tilini sa’y qıling bilgeli, yaşlar
Gençler, yabancılar dilini bilmeye gayret edin

Kim ilm ü hünerler rivācı andın ayandur
Ki ilim ve sanatların gelişmesi ondan geçer

Lāzım size her tilni bilüv ana tilidek
Lazım size her dili bilmek ana dili gibi

Bilmekke anı gayret eting faydalı qandur
Bilmek için onu gayret edin faydalı kandır

İlm ü fen üyige yubaringler balangızın
İlim ve fen evine gönderin yavrunuzu

Anda oquğanlar barı yektā-ı cihāndur
Orada okuyanların tümü cihan yektası

Zār olmasun anlar dağı til bilmey Avazdek
Ağlayan olmasın onlar da dil bilmez Avaz gibi

Til bilmegenidin anıng bağı töle qandur
Dil bilmediğinden onun bağı dolu kandır

Şiirden de anlaşılacağı üzere şair, dil bilmenin önemini ve gerekliliğini çok veciz ifadelerle anlatmaktadır. Dilin dünya ile iletişim kurmanın bir aracı olduğunu, bilim ve aydınlığın yolunun dilden geçtiğini, bir yabancı dili ana dili gibi bilmek gerektiğini ve dil bilmeyenin bağrının kan dolu olduğunu söylemektedir. Ayrıca çocukları okula göndermek gerektiğini, orada okuyanların hepsinin dünyanın eşsiz değerleri olduğunu ifade etmektedir.

Avaz Otar “Mekteb” şiirinde eğitimin ve eğitim kurumlarının insan ve toplum hayatındaki vazgeçilmezliğine ve önemine işaret etmektedir:

Açıngler millet-i veyrānnı ābād etgüsi mekteb
Oqusın yaşlarımız könglini şād etgüsi mekteb
Açınız, harap milleti abat edecek okul
Okusun gençlerimiz, gönlünü şad edecek okul

Dil ü cān birle el mekteb açarge içtihad etsin
Nedin kim bizni gam qayğudın ābād etgüsi mekteb
Canı gönülden millet okul açmaya karar versin
Bu yüzdendir ki bizi gam ve kederden azat edecek okul

Köngüllerning sürurı dağı közler nurıdur ferzend
Alarning umrını elbette ābād etgüsi mekteb
Gönüllerin huzuru ve dahi gözlerin nurudur evlat
Onların ömrünü, elbette abat edecek okul

Ata birle anage farz oqutmaq bizni mecburiy
Ki bizni yahşilik qılmaqda mu'tād etgüsi mekteb
Baba ile anaya farzdır okutmak bizi mecburen
Bizi iyilik yapmaya alıştıracaq okul

Qayu millette bizdek ger nesim-i inkirāz yetse
Anga elbette müstahkemlik icād etgüsi mekteb
Hangi millete bizim gibi çöküntü esintisi yetse
Ona elbette, siper oluşturacak okul

Bu ne nevmidlikdür mekteb açsaq āqibet bizni
Arus-ı kām ile maqsudğa damad etgüsi mekteb
Bu ne ümitsizliktir, okul açarsak sonunda bizi
Gönül arzusuyla maksada ulaştıracaq okul

Avaz himmetni kıl āliy açarğa imdi mekteb kim
Belā-i cehl ü nādānlıkını berbād etgüsi mekteb
Avaz, himmet eyle şimdi okul açacak olana
Cehalet belası ve bilgisizliğini berbat edecek okul

İlk iki beyitte eğitim kurumlarının milleti abat, gençlerin gönlünü şad ve mesut edeceğini, okul açmanın çok nemli bir iş olduğunu ve eğitimin insanlığın sorunlarını çözebileceğini ifade edilmektedir.

Mürebbi şair;

Köngüllerning sürurı dağı közler nurıdur ferzend
Alarning umrını elbette ābād etgüsi mekteb

Avaz himmetni kıl āliy açāgra imdi mekteb kim

Belā-i cehl ü nādānlıknı berbād etgüsi mekteb

beyitleri ile anne ve babanın çocuk terbiyesindeki rolü üzerinde durup, çocuğun insan gönlünün sevinci olduğunu da ayrıca belirtmektedir. Böylelikle okulun insan akıl ve idrakinin gelişimine katkı sağladığını ve onu daha üst seviyelere çıkarttığını, demek ki anne baba kendi evlatlarının ömrünün abat olmasını isterlerse onlar; “çocukları okutma, bilim almasını sağlama hem farz hem de borç” denilen gayeyi düstur edinmelidirler. Şair, okulda verilen ilim ve talim-terbiyenin cahillik ve bilgisizliği ortadan kaldırdığını ifade etmektedir. (Hasanov 1996: 286)

Bu ve buna benzer görüşler şairin bir çok şiirinde mevcuttur. Onun şiirlerinin bir kısmı yoğun siyasi fikirleri de içinde barındırmaktadır. O, 1914’ten sonra siyasi temalı ilginç şiirler de yazdı.

Bu şiirlerde memleket idaresi ile ilgili konular üzerinde duran şair, özellikle memleketteki cehaletin ve geri kalmışlığın sorumlusu olarak gördüğü samimi olmayan din adamlarını çok şiddetli şekilde eleştirmiştir. 1917 yılında yazmış olduğu “Ulemalara” adlı şiirinde bu çeşit din adamlarını konu etmiştir:

Ey ki sizler tā taassub birle devrān etdingiz

Ey ki sizler taassup ile devran ettiniz

Millet-i mazlume ahvālin perişān etdingiz

Mazlum milletin ahvalini perişan ettiniz

Biringiz qāzı biringiz alem ü müftiy bolub

Biriniz kadı biriniz âlemin müftüsü olup

Bu ne āyin irdi kim sizler nemāyan etdingiz

Bu nasıl ayin idi ki sizler aşikâr ettiniz

Bizni eyleb hār u zār u nātevān etmek için

Bizi eyleyip aşağılık, inleyen ve güçsüz etmek için

Bermeyin āsar-ı hürlik bend-i zindān etdingiz

Vermeyerek hürriyet eserleri, zindana bent ettiniz.

Bu felāketler için mesul bolur siz āqibet

Bu felaketler için sorumlu olursunuz sonunda

Zulm ü istibdād ile milletni veyrān etdingiz

Zulüm ve istibdat ile milleti harap ettiniz

Yoksa ādemimiz açıb mekteb ilm bildirsengiz
Yoksa, insanız, okul açıp ilim öğretseniz
Bî-haber ilm u hünerdin bizni hayvān etdingiz
İlim ve sanattan habersiz bizi hayvan ettiniz

Bir küni sorgay Avazdek uyğanıb ehl-i zamān
Bir gün soracak Avaz gibi uyanıp insanlar
Ne üçün milletni siz yer birle yeksān etdingiz
Niçin milleti siz yerle yeksan ettiniz

Avaz Otar'ın yukarıda sözünü ettiğimiz şiirlerinde de halkın çektiği sıkıntılar zamanın ölçülerine göre çok cesaretle ve yüreklilikle dile getirilmiş duygu ve düşünceler olarak nitelendirilebilirler. Ama şair, sözünü hiç sakınmamış ve doğru bildikleri söylemekten geri durmamıştır. Tabii ki bu şiirler aynı zamanda ustalıklı kaleme alınmış olup, şiir sanatının bütün inceliklerini taşımaktadırlar. Bu dönemde yazmış olduğu şiirler gerçekten şairin tam bir “ustalık” döneminin ürünleri olmuşlardır.

Avaz Otar Eserlerinin Dili

Avaz Otar, Nevayi'nin kurucusu olduğu Özbek edebî dilinin gelişimine ve zenginleşmesine, ortaya koyduğu eserleri ile çeşitli katkılarda bulunmuştur. Nevayi geleneğinin takipçisi olan şairin eserlerinde de halk diline has olan şekilleri görmek mümkündür. Halkın anlayabileceği bir dille eserler vermeyi kendisine düstur edindi. Bu düstur, şairin kendisinden önce yaşamış olan meslektaşlarından farklı bir üsluba sahip olmasını sağladı ve bu yönü ile onlardan ayrıldı. Bu sebeple atasözleri ve deyimlerden geniş olarak faydalandı. Sözlü halk edebiyatı ürünlerine benzeyen şiirler yazdı:

Sipāhi pāre ister
Molla icāre ister
Bîçāre çāre ister
Bir çāre zamān bar mu

Avaz Otar'ın eserlerinde içinde yaşanan toplumun sorunlarına sıklıkla yer verildiği için bu eserlerde halk diline has söz ve şekillerin bulunması gayet doğaldı. Klasik şiirin nazım şekillerini kullanan şair, eserlerinde “*bendi, zindan, çare, icare, şem, şal, külbe uval*” (Tursunov vd 1995: 196) gibi halk ağızlarında kullanılan kelimelere yer vermiştir.

Avaz Otar'ın eserlerinde o devir Özbekçesinde görülmeyen bazı ses ve şekil özellikleri de görülmektedir.

Onun eserlerinde yönelme hâli eki *-al-e, -ğal-ge*, ayrılma hâli ekinin ise *-din* şekli de mevcuttur. Zarf fiil eki ise *-p,-ben/-iben/-uban,-ubdur* şekillerinde kullanılmıştır. Örneğin:

Lāzım **size** her tilni bilüv ana tilidek
Bilmekke anı ğayret eting faydalı qandur

Anga bu **vechdin** mihr-i laqabdur
Dembedem bîdār u cebr ü zorlıklar **eyleben**

Yine Oğuz-Kıpçak Türkçesine ait ses ve şekil özellikleri de Avaz Otar eserlerinde görülmektedir:

Açıp her bir sarıda mektebing unvanı eyleb **çoh**
Terakki eylesen mi **okuban** bîhadd u san millet
*Açıp her bir yerde okul, unvanını yükseltip, çok
Terakki eylemez mi okuyup hadsiz ve sayısız millet*

Ey kim erürsen ğussa u enduh-ı âlem sahibi
Bolmuş sanga bu dem meger şumluğ birle yār ikki şeyh
*Ey sen kimsin, dert ve âlemin tasasının sahibi
Olmuş sana bu dem meğer uğursuzluk ile yar iki şeyh*

Ey âlem-i encüm arā ārām **sürenler**
Ey dünyanın şatafatı içinde sefa sürenler
Sizlerde dahl bar mudur ahkām **sürenler**
Sizlerde fikir var mıdır ahkam kesenler

Görüldüğü üzere **çoh** (çok) sözcüğü Azeri Türkçesindeki telaffuzu ile verilmiş ve Özbek Türkçesindeki **köp** sözcüğünün yerine kullanılmıştır. Yine Özbek Türkçesinde **oki-** olan fiilin ikinci ünlüsü dar değil genişdir. Bunun yanında **-muş** belirsiz geçmiş zaman eki ve **-en** sıfat fiil eki de Oğuz Türkçesine ait şekillerdir.

Sonuç

Avaz Otar'ın Özbek edebiyatı tarihinde önemli bir yeri olup onun eserlerinin değeri oldukça yüksektir. Özbek edebiyatının bu dönemdeki gelişimine yapmış olduğu katkıların çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. “Çünkü onun kullanmış olduğu mazmun ve şekiller bu dönem edebiyatının daha da gelişmesine katkıda bulunmuştur. Hürriyet aşığı şairlerden söz açıldığında Furkat ve Mukimi'den sonra ilk akla gelen Avaz Otar'dır.” (Kerimov 1987: 272)

Harezm'de yaşayıp eserler veren Avaz Otar'ın Harezm sahasındaki Özbek edebiyatının gelişimindeki rolü özellikle dikkat çekicidir. Kendisinden önce XIX. asırda yaşamış olan Agehi, Munis ve Kamil Harezmiler'in başlattığı yenilikçi edebî anlayışı XX. asrın başlarında devam ettirip daha da yüksek seviyelere çıkartmıştır.

AVAZ OTAR'IN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER⁴

Qoy ey perî peyker qadem eyleb kerem baş üstine
Ey güzel sevgili salınıp kerem bahşet baş üstüne

Qahr u gâzab terkin qılıb çın salmağıl qaş üstine
Kahır ve azabı terk edip zülüf salma qaş üstüne

Zâhid ul aydın içtinâb etse ne tang, ahbâb kim
Zahit o ay yüzlüden sakınsa şaşılmaz, ahbap ki

Ger tüşşe ölgey la'me-i hurşid huffâş üstine
Eğer düşse ölecek yarasa, güneş parıltısı üstüne

İzhâr etib bîdâd u kin ayinini bî-şek manga
Gösterse zülüm ve kin ayinini şüphesiz bana

Barsam izidin ul gözəl taş atğusu taş üstine
Gitsem izinden, o güzel taş atacak taş üstüne

Hâsidliğ eyleb bu zamân kim bedri der ehl-i cehân
Hasetlik eyleyip bu zaman ki altın kesesi der insanlar

Kiyse yeni hil'at eger qaşşâq-ı qallâş üstine
Eğer giyse yeni elbise kalles insan üstüne

Gerdün-ı dūn zulm u sitem âzâde elge qılğusu
Alaş felek zülüim ve sitem ile azade kılacak yurdu

Cevr ü cefâ ayinini faş eyleban faş üstine
Cevri cefa ayinini faş eyleyip faş üstüne

Böyle mürüvvetsiz zamân ehli erür kim ey Avaz
Böyle mürüvvetsiz insanlardır ki ey Avaz

Ger tapsa fırsat bergüsü āğu qoşub aş üstine
Eğer balsa fırsat verecek ağı katıp aş üstüne

⁴ Bu şiirler, "Özbek Edebîyatı, 4. Tom, 1. Kitap, s. 215-239." alınmıştır.

Men çekmegen derd ü mihnet qalmanı
Ben çekmediğim dert ve mihnet kalmadı

Başımğa kelmegen āfet qalmanı
Başıma gelmeyen afet kalmadı

Ölgeli yetişdim yara yetgünçe
Ölerek yetiştim yare, ulaşınca

Manga yüzlenmegen külfet qalmanı
Bana bulaşmayan külfet kalmadı

Çekip derd ü elem yerden turğu dek
Çekip dert ve elem yerden kalkacak kadar

Cismimde zerreçe quvvet qalmanı
Cismimde zerre kadar kuvvet kalmadı

CüdālİKning her bir küni kıyamet
Ayrılığın her bir günü kıyamet

Anda men körmegen şiddet qalmanı
Onda benim görmediğim şiddet kalmadı

Erlerning başığa tüşüb sevdālar
Erlerin başına gelip sevdalar

Ehl-i himmetlerde himmet qalmanı
Himmet ehlinde himmet kalmadı

Hicrānıda ötüb ömrüm tamānı
Ayrılığında geçip ömrümüün tamamı

Yārımğa yeterge fırsat qalmanı
Yarime kavuşacak fırsat kalmadı

Muhabbetsiz ehl-i ālem ey Avaz
Sevgisiz insanlar ey Avaz

Güyā anlarda bu hıslet qalmanı
Sanki onlarda bu özellik kalmadı

HALQ

Yoq cehān mülkide biz dek āciz ü bîçāre halq
Yok cihan mülkünde bizim gibi aciz ve çaresiz halk

Zulm tığı birle bolgen bağı yüz ming pāre halq
Zulüm oku ile bağı yüz bin pare olan halk

Bir neçe evbāş bunda hükümranlıq eylese
Bir çok aşıklık burada hükümranlık eylese

Qalmağay ārı ne yanglıq mihnet ü āzāre halq
Kalmayacak arı bu türlü mihnet ve incinmiş halk

Ne alarda bar durur ilm ü adāletdin eser
Ne onlarda vardır ilim ve adaletten eser

Ne aceb kim tapmasa dāğ-ı diliğa çāre halq
Şaşılmaz ki bulmasa gönül yarasına çare halk

Yetgen āfetni başığa dāimā taqdir deb
Başına gelecek afeti daima takdir deyip

Hasret ü armān bilen ketgüsi bāre bāre halq
Hasret ve özlem ile gidecek defalarca halk

Bolmayın anlarda heç millet vatani saqlamaq
Olmaz onlarda hiç milleti vatani korumak

Boldı qurbān bu sebebden dāimā ayarğa halq
Kurban oldu düşmana bu sebepten daima halk

Halq-ı ālemni barı eyler teraqqî kün-be-kün
Âlemin halklarının tümü terakki eyler günbegün

Biz tenezzül eyleban qaldık edik ne qara halq
Biz tenezzül eyleyip kalmıştık ne kara halk

Közlerin āhiste āhiste eger açsa zamān
Gözlerini aheste aheste eğer açsa zaman

Ey Avaz bolmas buning dek bārḥā āvāre halq
Ey Avaz, olmaz bunun kadar sık sık avare halk

FİDĀYİ HALQIM

Fidāyi halqım öşsün tende cānım
Fedayi halkım büyüsiin tende canım

Bolub qurbān anga ruh-ı revānım
Kurban olmuş ona ruhu revanım

Gār ölse derbeder mazlumlar için
Eğer ölürsem derbeder mazlumlar için

Budur maqsud-ı qalb-i nātevānım
Budur aciz kalbimin maksudu

Meni salsa fenā yolige devrān
Beni salsa fanilik yoluna devran

Yürür üstümdin evlād-ı zamānım
Yürür üstümden zamanımın evladı

Ne yahşi öyle kim ma'qul u menzur
Ne güzel öyle ki makul ve vaat edilmiş

Avaz halqım için tökülse qānım
Avaz, halkım için dökülse kanım

HÜRRİYET

Siyaset mahv boldı yaşasun âlemde hürriyet
Siyaset mahvoldu yaşasın âlemde hürriyet

Barı el ittifak eyleb cehännı eylesün cennet
Bütün yurt ittifak eyleyip cihanı eylesin cennet

Ketib zulm u sitemning zulmeti bolsun cehân revşen
Gidip zulüm ve sitemin karanlığı olsun cihan aydınlık

Adâlet âftâbı milletimge körgüzüb tal'at
Adalet güneşi milletime gösterip güzellik

Teraqqî eylemek lâzım cehân ehli bolub bir ten
Terakki eylemek lazım, insanlar olup bir ten

Bilürge barça ilm ile hünerni yaşasun millet
Bilerek bütün ilim ve sanatı yaşasın millet

Cehân ehli manga sızsiz sevikli cân azizimdin
İnsanlar, bana sızsiniz sevimli aziz canımdan

Erürmiz birbirimizge yaqın güya ki bir ihvet
Kavuşuruz birbirimize yakında, sanki candan dostlar

Yaşang ey qahramân u hürriyetperver birâderler
Yaşayın ey kahraman ve hürriyetçi kardeşler

Alıb hür millet-i mazlum üçün siz qıldığınız hizmet
Alıp hürlük, mazlum millet için siz ettiniz hizmet

Açıb her nev'i mekteb emdi himmetni qılıb âlî
Açıp her çeşit okul şimdi himmeti yüce kılıp

Vatannı qılğalı âbâd lâzım eylesek gayret
Vatanı abat etmek gerek, eylesek gayret

KITALAR

Felān ahmaq ki bergüsi hemişe özige ārā
Filan ahmak ki oylar verecek özüne daima

Hemānā kim alıb ilgige bir közgülü ārā
Sanki almış eline bir ayna

Ğubārı yolıdın ötgen çağda ger tegse libāsige
Tozu yolundan geçtiği anda eğer değerse elbisesine

Yuvar anı ziyade bolğunça sābunnu narhı tā
Ykar onu çok, oldukça sabunu değeri ta ki

Eger anıng her esbābıga ğayrınıng qolı tekse
Eğer onun her hangi bir eşyasına yabancı eli değse

Aceb kim songra anı almagusı ilgige aslā
Şaşılmaz sonra, onu almazsa eline asla

Ul ādem kim hased ğayrıga eyler keçe yu kündüz
O insan ki başkasına haset eyler gece gündüz

Qılıb reşk ü taassubnıng otıga bağrını biryan
Hasetlik edip ve taassubun ateşine bağrını yaktırıp

Egerçi ilgidin kelmes biravnı hürrem etmeklik
Şöyle ki elinden gelmez birini bahtiyar etmek

Köre almas ve likin kimseni qalbni ese şādān
Göremez kimseyi ve lakin kalbi ise şadan

Bu yanglığ hāsıd ü bedhāh u hem yüzi qaralarını
Bunun gibi haset, uğursuz ve de yüzü karaları

İlāhî et cenābıng hürmetidin yer bile yeksān
Ya rabbi, et cenabın hürmetinden yer ile yeksan

Kaynakça

- Abdulla Kadiri Namidegi Halk Merasi (1999), *Maneviyat Yulduzları*, (Haz. M.M. Hayrullayev) Taşkent: Abdulla Kadiri Namidegi Halk Merasi Neşriyatı,
- Abdurahmanov, G, Memecanov S (1995), *Özbek Tili ve Edebiyatı*, Taşkent: Oqıtuvçı Neşriyatı.
- Aliyev, A, Sadıkov K (1994), *Özbek Edebiy Tili Tarihiden*, Taşkent: Özbekistan Neşriyatı.
- Hasanov, S (1996), *Harezmi Marifeti Alem Közğüsü*, Taşkent: Oqıtuvçı Neşriyatı.
- Kerimov, G, K (1987), *Özbek Edebiyatı Tarihi*, 3. Kitap, Taşkent: Oqıtuvçı Neşriyatı.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2002), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Ankara: Cilt 14-15-16, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Muhtarov, A, Sanakulov, U (1995), *Özbek Edebiy Tili Tarihiy*, Taşkent: Oqıtuvçı Neşriyatı.
- Münirov, G, K (1994), “*Firuz Devlet Erbabı ve Medeniyet Hamiyisi*”, Taşkent: Şarqşunaslik, Tom:5, “Fen” Neşriyatı.
- (1960), *Munis, Agehiy ve Beyaniyning Tarihiy Eserleri*, Taşkent: Özbekistan SSR Fenler Akademiyası Neşriyatı.
- ÖzSSR Devlet Bediiy Edebiyat (1960), *Özbek Edebiyatı*, Taşkent : 4. Tom, 1. Kitap, ÖzSSR Devlet Bediiy Edebiyat Neşriyatı.
- Tekin, Feridun (2002), “*Hive Hanlığı*”, Ankara: Türkler, Cilt 8, Yeni Türkiye Yayınları.
- (2001), “*Muhammed Rıza Agehi ve “Ta’vizü’l-aşikin” Divanı*” Ankara: Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 12/2, Güz/2
- Tursunov, U, Orınbayev, B, Aliyev, A (1995), *Özbek Edebiy Tili Tarihiy*, Taşkent: Oqıtuvçı Neşriyatı.